Grondwetsherziening en Nationaal Onderwijs.

REDEVOERINGEN

IN

DE TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL

DOOR

Mr. W. WINTGENS.

(1884—1885.)

(MET AANTEEKENINGEN.)

„Koomt, roekelooze schaar, treed voorts! ik ben tevrede
Te dingen, om 't geschil, ter vierschaar van de rede;
Doet vrij uw stukken daar, brengt van uw zeggen blijk,
Opdat rechtvaardigheid een billijk vonnis strijk'."

JOOST VAN VONDEL. 1625.

GRONDWETSHERZIENING.

I.

HET STELLEN AAN DE ORDE VAN BEHANDELING.

24 September 1884.

Ik wensch aan de Vergadering en inzonderheid aan de Regeering eenige bedenkingen te onderwerpen omtrent het voorstel om op overmorgen het wetsontwerp tot grondwetsherziening, waarover zoo even het eindverslag — tot mijne groote verwondering geen voorloopig verslag maar een eindverslag — is uitgebragt, te stellen aan de orde van behandeling.

De vraag moet beantwoord worden, of het algemeen belang, het belang des lands, waarop het eeniglijk aankomt, medebrengt dat thans worde overgegaan tot deze wijziging van art. 198 der Grondwet?

Wij moeten daarbij niet handelen, Mijne Heeren, met zekere overhaasting; en dit zou gebeuren, indien reeds overmorgen daartoe werd besloten.

Maar bovendien en bovenal hebben wij na te gaan, in welken toestand de gewone werkzaamheden van de wetgeving op dit oogenblik zich bevinden, en de gevolgen te overwegen, die daarvoor zullen ontstaan uit de behandeling van dit voorstel met de daarop volgende ontbinding der beide Kamers, waarna de nieuw gekozen Vertegenwoordiging op de wijze bij art. 197 der Grondwet bepaald, over deze grondwetswijziging zal hebben te oordeelen.

Ik aarzel niet om hier als mijne overtuiging uit te spreken

dat het algemeen landsbelang zulks *op dezen oogenblik* te doen niet medebrengt. En waarom?

Let op de gevolgen van de beslissing, die gij zult gaan nemen! Let wel op de stremming, die daardoor in onzen wetgevenden arbeid zal teweeggebragt worden, op de stoornis, die den geregelden loop der zaken, bij de Kamer aanhangig, zal verbreken; let vooral op de schadelijke gevolgen die daaruit voor de nationale belangen te wachten zijn.

Hier zal moeten plaats hebben eene ontbinding der Kamers, gevolgd door algemeene verkiezingen, met alles wat daaraan verknocht is. Daarop zullen volgen nieuw te constitueeren wetgevende lichamen, waardoor een tijdverlies zal ontstaan, dat niet kan worden ingewonnen.

Ik schroom niet te zeggen dat er geen ongunstiger tijd gekozen kon worden, dan de tegenwoordige om dit voorstel te behandelen.

Is dit het oogenblik om tot wijziging van art. 198 eene *Constituante* bijeen te roepen, terwijl de Regeering de Staatsbegrooting en de Indische begrooting heeft ingebragt, nu hier reeds verschillende belastingvoorstellen aanhangig zijn gemaakt, die nog door andere gevolgd zullen worden, welke bij de indiening van de Staatsbegrooting zijn aangekondigd?

Wie uwer stemt niet toe dat de financieele toestand des lands zeer ernstig is geschokt; dat het dringend noodig is om te trachten in het belang van 's lands krediet, in dien zorgelijken toestand herstel aan te brengen? Is het dan niet waar dat 's lands financieele gesteldheid gebiedend vordert dat wij de begrootingen onderzoeken en de middelen om in de Staatsbehoeften te voorzien overwegen?

Vóór alles, Mijne Heeren, moeten wij daarom 's lands uitgaven en inkomsten regelen. Dat is het groote belang van het oogenblik, dat eischt het algemeen welzijn.

Niet hetzelfde kan gezegd worden van het wetsontwerp tot grondwetsherziening. Het waarachtig *nationale* belang zou door dit wetsontwerp inderdaad op den achtergrond geschoven worden.

De financieele toestand, ieder uwer moet het erkennen, is *kritiek* in de hoogste mate. Het gaat niet aan daarvoor

het oog te sluiten en als de struisvogel het hoofd te verbergen. Het deficit zoowel hier als in Indië groeit aan met elken dag.

Regeering en Vertegenwoordiging te zamen moeten trachten dien hoogst bedenkelijken toestand der financiën te temperen, te stuiten. Wij moeten zoeken naar een afdoenden en krachtigen remtoestel; weet wel, Mijne Heeren, wij bevinden ons sinds lang op een hellend vlak!

Vragen als deze hebben den voorrang boven alle andere en behoorden ons vóór dit wetsontwerp bezig te houden.

Het gaat niet aan zich van die *vitale* belangen te laten afleiden door een voorstel tot grondwetsherziening met al zijn tijdroovenden nasleep.

Ik zou dat vergelijken met de daad van iemand wiens huis in brand is geraakt of wiens land overstroomd is, en die zou zeggen: ik moet op het oogenblik weg om elders eene zeer dringende boodschap te gaan verrigten; dat heeft haast en ik kan mijn aandacht bij niets anders bepalen.

Het huis zou afbranden, — het land zou overstroomen en de man met zijn boodschap zou achteraan komen met een eindverslag, maar het overwegend belang ware op de schromelijkste wijze veronachtzaamd.

Brand en overstrooming gaan hun gang evenals de tekorten.

En het zijn niet alleen de *financieele* belangen die hier op het spel staan. Nog tal van andere zaken komen in gevaar als wij den weg ter behandeling van het voorstel van grondwetsherziening thans inslaan. Nog andere groote belangen zijn er die stellig benadeeld worden.

De Kamer weet, hoe zij in de afgeloopen zitting met nauwgezetheid, na veel studie en arbeid, in hare afdeelingen voorstellen heeft overwogen, ten einde de invoering van het nieuwe Strafwetboek mogelijk te maken.

Die vergevorderde arbeid, waaraan zoovele dagen in de afdeelingsvergaderingen werden besteed, zal, wat men er ook van zeggen moge, geheel onnut verrigt zijn, want door eene ontbinding van de Kamer valt alles in het niet; al dat werk zal moeten worden hervat en herdaan. Ik geef niet toe wat ik lees in de openingsrede: „*Het zal van u afhangen door de behandeling van onderscheiden aanhangige wetsontwerpen de*

invoering van het nieuwe Wetboek van Strafregt mogelijk te maken". Neen — dat hangt niet van ons af; die invoering wordt onmogelijk als wij al dien arbeid voor niets verrigt hebben; ook daarom ben ik tegen de behandeling thans van deze grondwetsherziening. Weet wel, door eene Kamerontbinding vervallen alle de bij de Kamer aanhangige voorstellen; alles moet opnieuw bij de nieuwe Vertegenwoordiging worden ingediend en bewerkt. Ik vraag: is dat met eene rigtige behartiging, met eene goede leiding van 's Lands zaken overeen te brengen?

Nu lees ik wel in diezelfde openingsrede: „*Mogten de Staten-Generaal kunnen goedvinden dit onderwerp binnenkort te behandelen, dan zou de tijd voor de gewone najaarswerkzaamheden niet behoeven te ontbreken*". Ook met die periode der openingsrede kan ik mij niet wel vereenigen. Ik ben verlangend van de Vergadering, vooral ook van de Regeering te vernemen hoe het mogelijk zou wezen om na behandeling van dit ontwerp, na de ontbinding en hetgeen er op volgt, nog de gewone najaarswerkzaamheden te volbrengen?

De nieuwe verkiezingen, die plaats moeten hebben, daarbij wordt het land toch altijd min of meer in beroering gebragt. Ook dit heeft zijne bedenkelijke zijde. Wij zien nu reeds in een politiek orgaan hoe er zal gewerkt worden om de verkiezingen naar zijn zin te doen uitvallen. Dit verwacht ik van allen; dit is ook de pligt van de kiezers; die moeten zich afvragen: Wat is mijn beginsel? Hoe zal ik het doen vertegenwoordigen?

Als de nieuwe Kamers verkozen zijn, zal het onderzoek van de geloofsbrieven plaats hebben en wat daarbij verder behoort. Er zal dan over het voorstel tot grondwetsherziening worden beraadslaagd en daaromtrent met twee derden van de stemmen beslist worden.

Inzonderheid wijs ik er de Regeering op, dat bij de goede gezondheid, die Z. M. de Koning geniet, hij er vermoedelijk prijs op zal stellen om in persoon de nieuwe vergadering, de *Constituante*, te openen. Wij hebben te meer reden om ons daarmede te vleien, daar 's Konings tegenwoordigheid dan toch hier in de residentie zal worden gevorderd, omdat

de Eerste Kamer ook moet herkozen worden en de leden van dat Staatslichaam, volgens art. 86 van de Grondwet door den Koning worden beëedigd; ware het alleen de Tweede Kamer, die herkozen was, dan zou de eedsafneming aan den President kunnen worden opgedragen. Welnu — dus wacht ons eene Troonrede — niet gelijk onlangs eene Openingsrede — maar eene rede door Z. M. den Koning zelven gehouden tot de Volksvertegenwoordiging. Daarop zal de Kamer een antwoord hebben te geven. En hoe denkt men dan dat bij dit een en ander er nog in den loop van het jaar 1884 tijd genoeg zal wezen om iets anders te verrigten dan hetgeen wij nu zullen ondernemen? Ik zeg u dat er niets meer zou kunnen behandeld worden. Weinig of niets!

De groote essentieele belangen des lands kunnen dus niet behoorlijk behartigd worden; de begrootingsontwerpen, de belasting-voordragten, de voorbereiding van de invoering van het Strafwetboek — men zal er niet mede kunnen voortgaan. Dat alles wordt *geparalyseerd.*

En nu wensch ik nog dit te zeggen. Waarom heeft de Regeering, wanneer zij deze behandeling zoo dringend noodig achtte, haar voorstel niet aanhangig gemaakt te gelijk met het wetsontwerp op het Regentschap? Bij Koninklijk besluit van 20 Julij jl. werd daartoe de Vereenigde Zitting bijeengeroepen, maar een voorstel tot herziening van art. 198 der Grondwet werd destijds niet gedaan.

Was er zulk een *periculum in morâ* — waarom dan daarmede gewacht tot de nieuwe zitting?

Die aandrang bestond toen niet; en Gode zij dank, wat de gezondheid des Konings betreft, is er nu evenmin reden om uit dien hoofde een spaak in het wiel der regeeringsmachine te komen steken.

Mij komt het daarom voor, dat de Vertegenwoordiging met een gerust geweten tot de Regeering zeggen kan: 's Konings gezondheid is gelukkigerwijze niet zoo bedreigd, dat wij nog wel een kort tijdsverloop kunnen wachten en vooreerst den geregelden loop van 's lands zaken niet behoeven te storen.

Laat ons derhalve de Rijksuitgaven en die voor Indië,

derheid in deze Kamer tot eene andere opvatting zou kunnen bewegen; ik doe het daarbij ook hoogst ongaarne tegenover het Kabinet, dat weet hoezeer ik het zou wenschen te steunen in hetgeen het acht te zijn in 's lands belang; maar ik wil mijne gedachten openleggen voor u, Mijne Heeren, met het oog op de dagen die komen zullen, op de tijden waarin de gevolgen van den nu voorgenomen maatregel zullen worden ondervonden; en vooral verlang ik het te doen met het oog op het Koningschap, op de regten en belangen der constitutioneele Monarchie, gelijk die nu sedert ruim 70 jaar hier te lande is gevestigd.

Bij die vorige gelegenheid heb ik enkele antecedenten op wetgevend gebied in het midden gebragt. Ik wees u op art. 23 van het Fransche organieke Senatus-consult van 28 Floréal an XII (18 Mei 1804), een Senatus-consult dat sedert den 1sten Januarij 1811 ook hier te lande kracht van wet heeft bezeten. Ik wees u op art. 84 van de Constitutie van België en op een aantal *analoge* bepalingen in de grondwetten van verschillende Duitsche Staten.

Dat artikel 23 van het Senatus-consult luidt als volgt:

„*Aucun Sénatus-consulte organique ne peut être rendu pendant la Régence, ni avant la fin de la troisième année qui suit la majorité.*"

Maar, behalve op dat art. 23 moet ook worden gelet op de artikelen 18 en 19 van dat organiek Senatus-consult, waarbij, evenals in de Constitutie van 3 September 1791, ten aanzien van het regentschap de Salische wet, het volksregt der Salische Franken, hetwelk de vrouw van de erfopvolging uitsloot, werd in toepassing gebragt.

Die Salische wet is eene instelling, die, gelijk gij weet, vooronderstelt dat het mannelijk geslacht alleen tot regeeren in staat is; eene vooronderstelling die schitterend is gelogenstraft door ELIZABETH VAN ENGELAND, door ISABELLA VAN CASTILIË, door MARIA THERESIA VAN OOSTENRIJK en door CATHARINA VAN RUSLAND.

Volgens die artikelen nu wijst de Keizer den regent aan onder de Fransche prinsen of de dignitarissen van het Keizerrijk. Eerst bij het ontbreken van die aanwijzing treedt de

Prins op die het naast is in den bloede. Dus eerst bij keuze en anders door het regt van eerstgeboorte.

Maar toen NAPOLEON I in 1813 ten oorlog trok — en hij deed dit destijds niet als Keizer, schrijft THIERS, maar als generaal, als de soldaat, die zich aan de kogels van den vijand zou blootstellen — werden die bepalingen van het organiek Senatus-consult ter zijde gesteld en het regentschap opgedragen aan de Keizerin MARIE LOUISE, bijgestaan door den Aartskanselier CAMBACÉRÈS, die al hare beschikkingen moest medeonderteekenen en door den secretaris van het regentschap, den hertog VAN CADORE. 1)

Omtrent het aldus ingesteld regentschap vaardigde NAPOLEON nader de *Lettres Patentes* uit van 30 Maart 1813, waarin werd bepaald:

„*Toutefois notre intention n'est point que par suite de la présidence conférée à l'Impératrice-Régente, elle puisse autoriser par sa signature, la présentation d'aucun Sénatus-consulte, ou proclamer aucune loi de l'État, nous référant à cet égard au contenu des ordres et instructions mentionnées ci-dessus.*" 2)

Zietdaar de voorzorgmaatregelen die de Keizer in 1813 meende te moeten nemen, en die voorzeker waren van gansch andere strekking dan de toekomst die wij tegengaan bij de hier voorgestelde verandering van art. 198.

En wat gebeurde later, toen NAPOLEON III, op 16 Juli 1856, vader werd en de geboorte van een Keizerlijken Prins den volke werd aangekondigd? Den daaropvolgenden dag verscheen een Senatus-consult, later ook gevolgd door *Lettres Patentes* en een decreet van 1 Februarij 1858, waarbij de Keizerin EUGÉNIE werd benoemd tot Regentes van het Keizerrijk; maar ofschoon haar bij art. 9 „*l'autorité impériale dans toute sa plénitude*" was opgedragen, geschiedde dit

---

1) THIERS, in zijne *Histoire du Consulat et de l'Empire* IV, l. 47, vermeldt de redenen, die NAPOLEON I bewogen om van de Keizerlijke Constitutie af te wijken en het Regentschap aan de Keizerin optedragen.

2) *Bulletin des Lois*, 1813 n°. 490. 1814 n°. 556. MERLIN *Répertoire*, in v°. *Régence* § I, II en III. FORTUIJN III 554.

onder een voorbehoud, luidende: „*sauf les droits attribués au Conseil de Régence.*"

Die Regentschapsraad bestond volgens art. 18 van dat Senatus-consult uit de Fransche prinsen met eenige hooge dignitarissen van Staat. Aan het oordeel van dien Raad moesten krachtens art. 21 worden onderworpen: vooreerst het huwelijk van den Keizer; en verder: *les projets de Sénatus-consultes organiques*, alsmede de oorlogsverklaringen, en de traktaten van vrede, van bondgenootschap en van handel. 1)

Laten wij hier art. 198 los op de wijze als nu wordt voorgesteld, waar zijn dan de voorzorgmaatregelen, die door het tweede Keizerrijk werden genomen in het belang des lands en van de Dynastie? 2)

In de vroegere geschiedenis van Frankrijk, onder het zoogenaamd *ancien régime*, telde men niet minder dan 32

---

1) *Bulletin des Lois*, 1856 nº. 411. 1858 nº. 578. *Annuaire des deux Mondes*, 1856—57. *Appendice*, p. 917—919.

2) Belangrijk was ook hetgeen in Frankrijk, na den dood van den Hertog van Orléans, is voorgevallen bij de vaststelling der Wet op het Regentschap van 30 Augustus 1842. Volgens de art. 3 en 4 werd aan den Regent (den Hertog van NEMOURS), de uitoefening van de Koninklijke magt, uit naam van den minderjarigen Koning, geheel en volkomen toegekend. Hij werd er mede bekleed op het oogenblik zelf der opvolging en alle de wettelijke bepalingen, alsmede artikel 12 van het *Charter*, die den persoon en de constitutioneele regten des Konings beschermden, waren op hem toepasselijk.

Artikel 6 regelt de voogdij. Na bij artikel 2 ten aanzien van den Regent de Salische wet te hebben gehuldigd, wordt in dit artikel bepaald: „*La garde et la tutelle du roi mineur appartient à la Reine ou Princesse sa mère, non remariée, et, à son défaut, à la Reine ou Princesse son aïeule paternelle, également non remariée.*"

De beraadslaging werd gevoerd in de Kamer van Afgevaardigden op 9—20 Augustus, bij die der Pairs op 22—29 Augustus 1842.

De legitimisten — BERRIJER, bij de Gedeputeerden (evenals LAMARTINE; zooals GUIZOT schreef in het zevende deel zijner *Mémoires*: „*Il soutint brillamment celle de la régence maternelle qu'il devait un jour faire si tragiquement échouer*". p. 31) en DE BRÉZÉ, bij de Pairs, bestreden de wet.

BERRYER wees als eene les der geschiedenis op „*les champs de Rocroi,*

Regentschappen; en MERLIN verbaast er zich in zijn *Répertoire* over, en met reden, dat vóór 1789 daaromtrent nooit iets werd verordend bij de algemeene wetten des lands. Frankrijk levert alzoo het zonderling tafereel op dat in het eerste tijdperk zijner geschiedenis toen de Regentschappen in zoo grooten getale voorkwamen, ten aanzien van die Regentschappen geene algemeene wettelijke bepalingen bestonden, terwijl met het tijdperk, dat begon in 1804, alles werd geregeld tot in de kleinste bijzonderheden, doch dat daarin nimmer een Regentschap is opgetreden.

Welnu, indien MERLIN zich daarover verwonderde, hij kon hetzelfde doen over Engeland; want ook dat Rijk verkeert in geheel hetzelfde geval; ook daar zijn nooit algemeene wetsbepalingen omtrent Regentschappen gemaakt. Men weet dat ook nu nog in Engeland de theorie omtrent de prærogatieven des Konings medebrengt, dat hij bezit „*het regt*

---

les journées de Fribourg, Landau, Worms, Spire, Maijence, conquises sous la régence d'Anne d'Autriche." Hij werd wederlegd door VILLEMAIN.

TOCQUEVILLE zeide o. a.: „*Qu'est ce en effet qu'une régence, sinon une maladie dangereuse du corps politique.*"

BERRYER bestreed den omvang van de magt des Regents aldus: „*L'exercice plein et entier de l'autorité royale confiée au régent est encore une nouveauté sans exemple; car à toutes les époques les pouvoirs du régent ont eu des limites, soit des limites réelles quant à certains actes, soit par l'existence d'un conseil sans lequel il ne pouvait agir.*"

DE BRÉZÉ zeide: „*Le régent est administrateur du royaume et rien de plus.*"

DUPIN verklaarde: „*Ce n'est pas une royauté temporaire, ne vous y méprenez pas. Quoiqu'il y ait un roi mineur, il y a une royauté complète. Les prérogatives ne sont pas compromises; l'autorité est la même, et repose sur la tête du roi lui-même. Celle que le régent exerce ne vient pas de lui; il ne l'exerce pas pour son compte. Il n'aura que l'autorité au nom du roi; il ne sera que le dépositaire du pouvoir royal. La royauté est toujours la même; il n'y a pas de royauté, même temporaire sur la tête d'un régent.*"

Het verslag van den Hertog DE BROGLIE aan de Kamer der Pairs was ook zeer belangrijk ten opzigte van het verschil der regten van het Regentschap en van de Voogdijschap. Zie daarover GUIZOT, Mém. VII 25.

Het verslag der debatten komt voor in de Annales du Parlement Français V. p. 1—141. Zie ook GUIZOT l. c. p. 21—39.

van niet minderjarig te zijn." Maar naar de omstandigheden wordt daar te lande de toestand des Konings geregeld bij eene bijzondere akte van het Parlement, wanneer er een Regentschap moet worden gevestigd.

Zoo werd bijv. toen Koning GEORGE III buiten staat geraakte om de Regeering te voeren, een *bill* vastgesteld (51. Geo. III. c. 1.), waarbij bepaald werd, dat de Prinsregent alle de regten des Konings kon uitoefenen; doch dat hij niet mogt benoemen leden van het Britsche Hoogerhuis; dat hij de troonopvolging niet mogt veranderen en evenmin verandering brengen in de *Act of uniformity*, alsmede in die welke het Presbyteriaansch beheer in Schotland verzekerde. 1)

Dus ook daar niet die geheel onbepaalde vrijheid en gelijkstelling, die wij hier gaan vestigen met deze gedeeltelijke intrekking van art. 198.

Eindelijk is mij nog gebleken, dat de allernieuwste constitutie in Europa, die van het koninkrijk Rumenië, van 30 Juni 1866—20 October 1879, bij art. 90 bepaalt: „*Aucune modification ne peut être apportée à la Constitution pendant la Régence.*" Ook daar dus, evenals in België, heeft men een waarborg verlangd en gevestigd dat gedurende een Regentschap aan de Grondwet des lands niet zal worden geraakt.

Het geldt hier derhalve een „*jus commune*", een grondbeginsel van constitutioneel staatsregt, bij ons en in die beide Staten, die meerdere punten van gelijkheid met ons opleveren. Nederland moet zich niet willen vergelijken met Oostenrijk en Pruisen, maar men sla veeleer het oog op die zwakkere Staten van den tweeden rang, die bij hunne staatsregeling dien waarborg hebben gemeend te moeten vestigen.

---

1) FISCHEL, *die Verfassung Englands.* 2de uitgave (1864) bl. 132. KARCHER, *Études sur les institutions politiques et sociales de l'Angleterre* (1867) bl. 249, deelt ook de regeling mede, indien Koningin VICTORIA gedurende de minderjarigheid van den Prins VAN WALLIS ware gestorven, wanneer Prins ALBERT als zijn voogd en als regent van het Koninkrijk zou zijn opgetreden.

Ik stap van dit punt af — de vergelijking met andere Grondwetten en wetten. Meer dan dat nog dient naast die vergelijking de aandacht gevestigd te worden op de lessen der geschiedenis. Vergunt mij daaromtrent nog voor een kort oogenblik uwe aandacht te vragen.

Daarbij stel ik voorop dat ook hier wederom blijkt hoe de eerste les die de geschiedenis ons geeft deze is, dat hare lessen zelden of nooit worden betracht of in acht genomen.

Wanneer men let op hetgeen in het algemeen de geschiedenis leert omtrent de tijden van Regentschappen, en vooral ook als wij de aandacht vestigen op onze eigene vroegere lotgevallen, dan zien wij dat die tijdperken, die een geschiedschrijver eenmaal zeer juist genoemd heeft „*les éclipses de la Royauté*", in den regel geweest zijn, zelfs al waren zij lang te voren voorzien en geregeld, tijden van kwijning en beroering, waarin intrige, kabaal en factiegeest hare treurige, hare verderfelijke rol nog veel meer onverholen konden spelen dan in gewone toestanden.

Crisissen zijn in dagen van Regentschap altijd nog veel schadelijker en verderfelijker geweest voor het volksgeluk dan onder normale omstandigheden. Dat leert ons de geschiedenis op iedere bladzijde, die van Regentschappen gewaagt. Wilt gij voorbeelden?

Vier opvolgende Regentschappen hebben weleer in Schotland de kracht en de verdere ontwikkeling der Koninklijke magt verbroken. De Koningin-regentes MARIA VAN GUISE, weduwe van JACOB V, de moeder van MARIA STUART, werd zelfs eenmaal, in 1559, als Regentes geschorst, omdat zij „*de eere Gods*" (zoo waren de woorden) „*de vrijheid des Rijks en de welvaart van den Adel wederstreefde.*" De heftige taal door JOHN KNOX in die dagen gevoerd, ging alle grenzen, zelfs die der welvoegelijkheid te buiten. 1) En wat is

1) In de *History of the Civilization in England* van BUCKLE leest men hoe KNOX hare benoeming vergeleek met het zadelen eener koe. „*She maid Regent in the year of God* 1554; *and a croune putt upone hir head*, *als seijmlye a sight* (*yf men had eis*), *as to putt a sadill upoun the back of ane unrewly kow.*" Een andere lezing is van nog grover aard. II. 219 noot 88.

de uitkomst van dien toestand, vooral ook het gevolg van den religieusen strijd van die dagen geweest? Het was, na lange stoornis in het Koninklijk beleid, de onderwerping van Schotland aan zijn magtiger nabuur — aan Engeland.

Voor Engeland zelf waren de tijden van de minderjarigheid van HENDRIK III en HENDRIK VI tevens die van de triomfen van Frankrijk. En de geschiedenis van de twee en dertig Fransche regentschappen, van BRUNEHILDE en FRÉDÉGONDE af tot den hertog van ORLEANS met den infamen DUBOIS toe, 1) zij zijn, met uitzondering welligt van het regentschap van ANNA VAN OOSTENRIJK onder MAZARIN, 2) eene lange rij geweest van voor Frankrijk noodlottige toestanden en gebeurtenissen, van onrust inwendig en onveiligheid tegenover het buitenland.

Maar niet het meest verdient de vreemde geschiedenis te worden geraadpleegd.

Ook onze eigene historie mag hier worden herdacht. Men herinnere zich hoe in 1751, de voogdijschap over den driejarigen Prins WILLEM V werd opgedragen aan de Vorstinweduwe ANNA, Prinses van Engeland, als regentes of gouvernante en hoe na haar dood in 1759 Prins WILLEM V kwam onder de voogdijschap van de Staten van Holland en van den Hertog LODEWIJK VAN BRUNSWIJK-WOLFENBUTTEL.

Dat tijdperk levert voorwaar geen schitterende bladzijden aan onze geschiedenis; wij aanschouwen daarin al de treurige gevolgen van het partijwezen in volle kracht, vooral van het drijven der partij die onder WILLEM IV vernederd, zich op nieuw drong in het uitsluitend bezit van ambten en waardigheden.

---

1) MONTESQUIEU, *Esprit des Lois* l. XXXI c. 1, 2 en 6; MICHELET, *Histoire de France*, II 579; MIGNET, *Notices et Mémoires* II 196, 201; POIRSON, *Précis de l'histoire de France*, p. 192; MARMONTEL, *Histoire de la Régence du duc d'Orléans.*

2) MIGNET, *Introduction à l'histoire de la succession d'Espagne. Mémoires historiques* II. 454; BAZIN, *la France sous Mazarin.* I 10. Vooral ook VOLTAIRE, *Histoire du Parlement de Paris, Ch.* 54—57 en *Siècle de Louis XIV. Ch.* 3—6.

Inzonderheid lette men op de dagen van den hertog VAN BRUNSWIJK. Leest in het fraaie boek van DE BOSCH KEMPER: *„De staatkundige partijen in Noord-Nederland"*: „hoe de flauwheid in de Regeering destijds alles verlamde en eene zorgeloosheid vertoonde, die bij de menigte, toen de tijdsomstandigheden dezelve eenmaal openbaar maakte, als misdadige verstandhouding met vreemden werd aangemerkt." Gij kent de cynieke opmerking omtrent dien hertog en zijne staatzucht gemaakt door BILDERDIJK in zijne Geschiedenis (XII 25).

Welnu onze teruggang, vooral de verachtering van ons zeewezen kwam later eerst regt aan den dag, toen de oorlog met Engeland, ook een gevolg van den heilloozen strijd der partijschappen, met den 20 December 1780 uitbarstte, een oorlog, die het begin is geweest van onzen val.

Het is hier de plaats niet om te vermelden hoe menigwerf en hoe heftig in die dagen de hertog VAN BRUNSWIJK werd beschuldigd; maar de schrijver door mij aangehaald eindigde zijne beschouwingen met deze woorden: ... „eene menigte onkundige ambtenaren vervulde de gewigtigste betrekkingen; men stelde weinig belang, om lieden van verdiensten te plaatsen; er werd geene aanmoediging aan bekwame ambtenaren gegeven. Zoo lang de vrede rijke schatten aanbragt, werd door deze misbruiken geen aanstoot gegeven, maar toen eenmaal de staatswagen op minder effen spoor geraakte, was alles verlamd en ontzenuwd"..... 1)

Uit deze feiten der geschiedenis, zoowel als uit die bepalingen van de wetgeving, zou, naar mijn inzien, dit gevolg moeten getrokken worden, dat wanneer een land zich bevindt of zich dreigt te bevinden in dien ernstigen en noodlottigen toestand dat er een regentschap moet worden ingesteld, alsdan boven alles gezorgd en gewaakt behoort te worden dat het bestaan van den Staat gevestigd zij op een onwrikbaren en onwankelbaren grondslag.

En die grondslag kan alleen zijn eene Grondwet, waaraan niet geraakt mag worden zoolang dat regentschap bestaat.

---

1) Verg. VAN KAMPEN, Vaderlandsche Karakterkunde II §§ 69, 85, 86, 94.

Evenals die andere wetgevers in den vreemde en evenals de Nederlandsche Grondwetgevers van 1815 en 1848, behoorden ook wij in te zien dat het bestaan van den Staat dan in veiligheid gebragt moet worden tegen de slingeringen en beroeringen die steeds onder een regentschap geboren worden.

Men begrijpe wèl, dat, ook bij gelijke verdiensten in de vervulling van de regeeringstaak, de Regent toch nimmer de veerkracht bezit en nooit de stelling kan innemen, die alleen aan den Koning eigen is en toebehoort.

Ja, art. 40 van de Grondwet bepaald wel: „Het Koninklijk gezag wordt waargenomen door een Regent" en daarmede wordt zijne regeeringstaak met die van den Koning op ééne lijn gesteld, maar desniettemin is en blijft deze bepaling niets anders dan eene wettelijke *fictie.*

Ik wijs u daartoe op twee symbolen: — op het formulier van het afkondigen der wetten, en op den beeldenaar van onze munt.

De stelling van hem aan wien de Kroon, volgens het formulier van afkondiging der wetten: *„bij de gratie Gods"* is opgedragen en de stelling van hem, die belast is met de waarneming van het Koninklijk gezag, hier uit kracht van de wet van 2 Augustus 1884, eene wet die morgen door eene andere wet kan worden vervangen, — die twee stellingen staan volstrekt niet gelijk in het wezen van de zaak.

Het Koningschap en de waarneming van het Koninklijk gezag berusten op een verschillenden grondslag, al mogen zij ook aan dezelfde beperkingen en vormen worden gebonden.

Voor hem, die in de aardsche magten nog iets anders, nog iets meer ziet dan het *quotient* eener geschrevene Grondwet, staat de Koning die optreedt krachtens zijn geboorteregt en de Regent, die verkozen en benoemd is door de wet, in het geheel niet op ééne lijn.

Daarbij behooren wij, Mijne Heeren, hier niet alleen te oordeelen in het afgetrokkene; maar wij moeten hierbij ook wel degelijk het oog vestigen op den tegenwoordigen en den toekomstigen politieken toestand van ons land en op de gesteldheid van onze Dynastie in het bijzonder.

Het is waar, wij mogten er ons innig in verblijden, toen

wij de krachtige verschijning van onzen geëerbiedigden Koning bij de opening dezer zitting mogten waarnemen. Nog langen tijd mag met grond worden verwacht, dat het noodlottig oogenblik zal uitblijven, dat het Regentschap moet in werking treden; maar dat oogenblik zal toch eenmaal komen en dan zal, helaas, het roemruchtig Vorstengeslacht, zoo innig verbonden met ons nationaal volksbestaan, waarschijnlijk zijn teruggebragt tot een teeder, lieftallig kind, door eene trouwe en voortreffelijke moeder als Regentesse beschermd; een kind dat eerst met 31 Augustus 1898 hare meerderjarigheid zal bereiken ingevolge art. 34 der Grondwet.

Men heeft daarbij wel te bevroeden en in te denken dat dan tevens de noodlottige toestand daar is, waarin het mannelijk oir van het Huis van Oranje-Nassau zal zijn uitgestorven. Geen Vorsten uit dat Huis, geen Prinsen FREDERIK en HENDRIK DER NEDERLANDEN zullen dien Troon omringen om hem te dienen met raad en daad. Wij hebben dan geen Stamhuis van Oranje meer, wanneer de mannelijke nazaten ontbreken.

Ik vraag u: is het bij dien toestand van onze Monarchie verstandig, is het daarbij geraden om art. 198 uit de Grondwet te schrappen?

Ik vraag verder: is het wel doordacht, is het verstandig dat *vaste punt*, in onze Grondwet gelegen, te ondermijnen en de staatsinstellingen, steunende op een rots — als is eene onveranderbare Grondwet — over te brengen op een zandgrond, die verstuift onder het geblaas der partijschappen?

Het is waar, de nu eenmaal aangenomene en ons thans als het ware in hooger beroep voorgelegde wet bepaalt dat gedurende een Regentschap in de troonopvolging geen verandering mag worden gebragt. Daaruit volgt dat de republikeinsche regeeringsvorm, bij het bestaan van dat voorschrift niet kan worden aangenomen en gevestigd; maar buiten dat kan *alles* worden veranderd, alles wat niet is begrepen in de artikelen 11—25 der Grondwet.

De magt des Konings, al de regten en pligten van de Kroon zoowel als die van de politieke lichamen van Staat alles is gedurende het regentschap voor wijziging vatbaar,

„O verdoemelick venijn ghesaeyt ende ghespreyt van den duyvel onder den inwoonders des landts van Hollandt.

„Bij deser partijen bij lanckheyt van tijden quamen in Hollandt toorne, kijvinghe, haet ende nijt, vijantschap, loghentalen, valscheyt.... tweedracht, verdruckinghe der onnooselen .... achterclappinghe, quaede aenbrenghinghe, onrechtveerdicheden, verpachtinghe der diensten die onbequaem waren .... der Sacramenten der heyligher kercken versmaedinghe .... ende ten eynde beroovinghe ende destructie des gheheelen Provincie ende lants van Hollandt, want als onse Heere seyt ende Sinte Lucas beschrijft in sijn elfste Capittel: Alle Rijcken in hem selven ghedeelt sullen vergaen, ende dat een huys zal vallen opt ander, ende Salustius schrijft int boeck van den strijdt die die Romeijnen hadden tegen Jugurtham aldus: Cleyne dingen wassen midts eendrachticheyt, ende midts tweedracht soo vergaen groote dinghen, ende Tullius seyt int boeck der vrientschappen: O wat huys staet daer soo vast, wat Stadt soo wel ghefondeert die niet met haet ende nijt ende midts tweedracht moghen vergaen, als men sien ende mercken mach in die destructie des Stadts van Roomen, van Bononien, van Genuen, ende meer andere waeromme zijn sy gedestrueert ende vergaen dan alleen door tweedracht ende partije, daer ons Godt af verlossen wil."

Ik blijf stemmen tegen het voorstel.

De verandering van artikel 198 der Grondwet werd, nadat de heer SCHAEPMAN en de Minister van Binnenlandsche Zaken daarover het woord hadden gevoerd, met 66 tegen 8 stemmen aangenomen.

---

had gewezen op twee patenten der hoogstaangeslagenen in de provincie Overijssel, de een met f 2351,20, de ander met f 1436,80. Ik had daarop gewezen als voorbeelden der buitensporige wijze waarop de wet op het patent in die provincie werd opgevat.

Wat gebeurde? Ik ontving een briefkaart uit Enschedé van den volgenden inhoud:

„Met belangstelling las ik in het *Bijblad* uwe redevoering van 18 Juni jl.

„Vergun mij bescheidenlijk een kleine rectificatie, wat uwe opgave betreft van de patenten in Overijssel. De beide door u opgegeven cijfers f 2351,20 en f 1436,80 zijn geen patenten van een *groot industrieel*, maar van dividenden van naamlooze vennootschappen.

„Met het laatste bedoelt u waarschijnlijk den aanslag van mr. C. H. S. op wiens naam als voorzitter van den raad van bestuur het patent over het dividend van Almelo-Salzbergen staat en met het andere den aanslag van den heer G. S., op wiens naam als directeur het patent staat der Koninklijke Stoomweverij te Nijverdal.

„De gevolgtrekking komt mij daarom minder juist voor.

„Een uwer belangstellende lezers."

Ik neem die feiten mij zoo opgegeven aan als juist; maar dan rijst de vraag: moet men om verkiesbaar te zijn voor de Eerste Kamer der Staten-Generaal uit eigen hoofde be-

---

het behoud van den regel, mits die met oordeel des onderscheids werd toegepast en de heer DISRAËLI verklaarde dat behoud volstrekt noodzakelijk, daar deze vaste usantie twisten en recriminatien tusschen de beide Huizen verhoedde, wederkeerige heuschheid bevorderde en de parlementaire vormen verzachtte. Nadat het voorstel op die wijze door die beide groote leiders van het Parlement was veroordeeld, werd het door den voorsteller teruggenomen. HANSARD'S *Parliamentary Debates for the Session* 1867 III 1077—1081. Verg. REIJNAERT, *Histoire de la discipline parlementaire.* I 13 (1884) In dit werk wordt ook eene voorstelling en beoordeeling gevonden van het voorgevallene naar aanleiding mijner gezegden in de vergadering der Tweede Kamer van de Staten-Generaal op 9 Juli 1880 (I 304—408 en 323), die zeer de aandacht verdient.

hooren tot de hoogst aangeslagenen in de Rijks directe belastingen of mag men daartoe ook worden gebragt door den aanslag in de directe belasting van een naamlooze vennootschap, waarvan men is president, agent of commissaris, die men op die wijze vertegenwoordigt en welken aanslag men dus voldoet in die hoedanigheid, maar niet uit eigen hoofde?

Wanneer er in de Grondwet en de Kieswet wordt gesproken van *aanslag* in de belastingen, zoowel met betrekking tot de lijsten der kiezers in art. 6 en volgende, als van de verkiesbaarheid tot leden der Eerste Kamer bij art. 71 enz., alsdan kan immers alleen bedoeld worden de aanslag in de directe belastingen die men uit eigen middelen heeft te dragen en te voldoen.

Als de Grondwet spreekt in art. 76 van *betalen*, dan wordt daarmede niet bedoeld het werktuigelijk overbrengen van gelden, van belastingpenningen bij den ontvanger, maar dan beteekent dat het afdoen van datgene wat men zelve als belastingpligtige aan de schatkist verschuldigd is en waarvoor men bij wanbetaling persoonlijk is executabel.

Een census hetzij van kiesbevoegdheid of van verkiesbaarheid kan alleen in dien zin rationeel worden opgevat. Want als men toelaat personen die niet voor zich, maar voor eene maatschappij of vennootschap de belastingpenningen uitbetalen, dan zal daarvan het gevolg kunnen wezen, dat personen die zelf geheel onbemiddeld zijn, ja des noods insolvent, kiezers zijn en zelfs verkiesbaar voor het lidmaatschap der Eerste Kamer. Zulke personen zouden het radicaal hebben om verkiesbaar te zijn zonder een penning belasting te voldoen uit eigen middelen.

Mij dunkt, dat de Grondwet en de Kieswet anders moeten worden opgevat, niet naar een doode letter, maar naar den rationeelen zin, die er in ligt opgesloten. Op de gewone kiezerslijsten wordt nergens, zoo ik meen, het bedrag van het patent voor naamlooze vennootschappen gebragt; de bestuurders van dergelijke maatschappijen of vennootschappen komen niet voor met de belasting van die maatschappijen op de lijst van de kiezers, maar evenmin kan dit regtens geschieden op de lijsten van de verkiesbaren voor de Eerste Kamer.

Die verkeerde opvatting is dan ook niet algemeen; zij bestaat in Overijssel, maar niet in Zuid-Holland. Op de lijsten van de hoogstaangeslagenen in Zuid-Holland komen zoodanige aanslagen van bestuurders van naamlooze vennootschappen niet voor. Hier behoort de bekende regel te gelden: *Tot personae quot qualitates*. Alleen de betaling uit eigen middelen kan gelden voor den *census* van verkiesbaarheid naar de Grondwet en niet die welke men betaalt in qualiteit, in eene of andere hoedanigheid.

Wij staan hier alzoo voor eene verschillende *praktijk* in die beide provinciën van grondwettige en wettelijke bepalingen. En dit geeft mij aanleiding tot eene tweede opmerking ook ten aanzien van deze lijsten van de hoogstaangeslagenen, welke door de verschillende Gedeputeerde Staten worden opgemaakt. Die opmerking is niet nieuw. Ik heb ze vroeger eenmaal gemaakt, kort nadat de organieke wetten in werking waren gekomen, en veroorloof mij nu mijn eigen woorden te herhalen, omdat mij daarop destijds een antwoord is gegeven door den Minister THORBECKE, een man wiens oordeel over de praktijk van onze grondwettige instellingen ongetwijfeld in aanmerking verdient te komen. Ik zeide hier indertijd:

„Eindelijk, Mijne Heeren, geloof ik dat bij de laatste verkiezingen van leden voor de Eerste Kamer de noodzakelijkheid is gebleken van en de behoefte aan eene *algemeene* lijst van verkiesbaren voor dat lichaam. Volgens de kieswet worden daarvan opgemaakt elf lijsten; ik meen dat het raadzaam zijn zoude ten einde het provincialisme ook van die verkiezingen te verwijderen, eene algemeene alphabetische lijst te vervaardigen van al de personen, die hier te lande tot leden der Eerste Kamer verkiesbaar zijn. Dit zou krachtens een algemeenen maatregel van inwendig bestuur kunnen worden daargesteld, zonder daarom de organieke wet op dat punt te veranderen."

En THORBECKE antwoordde daarop: „In de tweede plaats heeft die spreker in bedenking gegeven, eene algemeene alphabetische lijst van hen die in het geheele land verkiesbaar zijn tot leden van de Eerste Kamer te doen vervaar-

digen. Hij heeft daarop aangedrongen met deze reden, die ook in mijn oog veel gewigt heeft, dat men door eene dergelijke niet-provinciale uitgaaf der lijsten welligt de kiezers zou kunnen afwenden van het doen van enkel provinciale keuzen.

„Het denkbeeld is gelukkig en ik zal op de uitvoering bedacht zijn.” 1)

Intusschen is het denkbeeld van Regeeringswege nooit verwezenlijkt; men moge iets van dien aard in enkele provinciën hebben gedaan, eene algemeene alphabetische lijst door de Regeering uit de elf provinciale lijsten zamengesteld, bestaat er niet. Wel is er sedert in een Voorloopig Verslag over hoofdstuk V voor het jaar 1861 op aangedrongen, maar de Minister VAN HEEMSTRA heeft er zich toe bepaald om te zeggen dat hij het denkbeeld in overweging zou nemen. Er is ook toen niets van gekomen. Men vindt eindelijk een betoog tot aandrang van het denkbeeld in de *Bijdragen tot de kennis van het Staatsbestuur* van 1861, V. 176, door mr. W. R. BOER, Burgemeester van Utrecht.

Dergelijke alphabetische lijst door de Regeering uitgevaardigd zou mede van zelve leiden tot eene gelijke opvatting van art. 76 der Kieswet over de vraag wie de hoogstaangeslagenen zijn. Het contrast tusschen de verschillende provinciën zou toch meer in het oog vallen, wanneer de lijst van alle de hoogstaangeslagenen aan de leden der Statenvergaderingen voorgelegd, op dien voet bekend werd gemaakt.

Het kiezersoogpunt zou tevens ruimer worden, terwijl nu in enkele provinciën alleen de lijst van de verkiesbaren in de provincie aan de leden der Staten wordt voorgelegd.

Aan dit laatste punt nu ontleen ik nog eene algemeene opmerking, die ik vooral aan den heer Minister van Binnenlandsche Zaken wensch te onderwerpen. Hij heeft in den tusschentijd, toen hij de ministerieele waardigheid niet bekleedde, een allerbelangrijkst werk in het licht gegeven, een boek vol van gewigtige feiten en beschouwingen, die

---

1) 19—20 December 1850. *Bijblad* II 1850/51, blz. 405 en 433ᵃ.

van zijne groote kennis, van zijn veelomvattend inzigt getuigen. Dat boek voert den titel: „*De Praktijk onzer Grondwet*"; maar men zou het evenzeer kunnen noemen — en misschien met meer regt nog — „*De Kritiek onzer Grondwet*".

En de kritische rigting van dien arbeid heeft natuurlijkerwijs bij dien geachten staatsman de zucht, het verlangen naar verandering van de Grondwet in niet geringe mate wakker gemaakt.

„*Habent sua fata libelli.*"

Welnu, omtrent de verkiezing van de leden der Eerste Kamer, bij art. 78 der Grondwet, wordt daar gezegd: „dat terugkeer tot het stelsel van het voorloopig kiesreglement van 11 October 1848 ware te wenschen, te weten: voordragt van dubbeltallen door de kiezers, benoeming uit die candidaten door den Koning, met verruiming der categorie van verkiesbaren".

En als reden wordt daarbij opgegeven: „*Het provinciale karakter der keuzen zou daardoor verdwijnen, hetwelk waarschijnlijk niemand zou betreuren*" (I 136).

Maar nu vraag ik: zou dat zoo juiste inzigt van den Minister, dat zoo te regt door hem voor oogen gestelde doel, niet voor een groot deel, met behoud van de bestaande grondwettige bepalingen, te bereiken zijn door eene algemeene lijst van de hoogstaangeslagenen?

Zou in die lijst niet gelegen zijn het zigtbaar teeken dat die verkiezingen niet zijn *provinciaal*, maar *nationaal*, hetgeen de Grondwet toch ongetwijfeld verlangt? Ware dat niet eene meer juiste *praktijk* op dit punt aan de Grondwet te geven?

Ik geloof dat die betere praktijk hier zou verhelpen, wat door eene kritiek van de Grondwet niet te verkrijgen is; dat hier voor de hand zou liggen wat op eene andere wijze geheel ware buiten ons bereik.

Dit brengt mij ten slotte tot eene nog meer algemeene opmerking en die is deze: Zou eene betere praktijk van de Grondwet in zoo menig ander opzigt, met behoud van de bestaande grondwettige voorschriften, niet tot zeer wenschelijke uitkomsten kunnen leiden? Wanneer men daarbij tot

leuze mogt kiezen: „*Sanare, non evertere — genezen, niet omverwerpen*", dan geloof ik dat daarin zou liggen de eenig mogelijke oplossing van zoo menig vraagstuk van den dag: van kiesregt, van defensie, van onderwijs.

Als men den weg op wilde eener betere praktijk, niet dien eener eeuwige kritiek, dan zouden tevens al die rampzalige partijwoelingen, die thans ons land verscheuren en verderven, kunnen en moeten verdwijnen.

Wij zouden dan ook den tijd vinden om onze waarachtige belangen te behartigen, dat is toch in de eerste plaats — om onze financiën te herstellen. Wij zouden dan kunnen geraken tot eene meer billijke, meer verstandige regeling van het lager onderwijs. Dan zouden wij ook dat probleem kunnen oplossen, en zulks langs een regelmatigen en vredelievenden weg en niet door *revolutionnaire* middelen, zooals het afstemmen van begrootingsposten om stelsels af te breken, die nog wettiglijk bestaan, en het zoo doende stichten van puinhoopen in plaats van doelmatige inrigtingen.

Daartoe, Mijne Heeren, moeten wij een weg inslaan die leidt tot conciliatie, tot wederkeerige bevrediging, want daarbij alleen kan Nederland zich wel bevinden.

II.

VOORSTEL VAN WIJZIGINGEN OMTRENT HET ONDERWIJS.

9 Maart 1885.

Op dit art. 83 zijn door zes onzer geachte medeleden twee wijzigingen voorgesteld. Die beide amendementen zijn de eerste van eene geheele reeks, — eene reeks zoo ik meen veertien in getal. Ik stel er hoogen prijs op rekenschap af te leggen van de beginselen, die aan mijn *votum* over deze en de volgende amendementen tot grondslag zullen dienen.

Die reeks van amendementen geldt het onderwijs in zijne drie vertakkingen.

Mijn parlementair verleden getuigt hoe weinig ingenomen ik steeds ben geweest en nog ben met de inrigting daarvan.

De bestaande wetten op het hooger, op het middelbaar en op het lager onderwijs heb ik alle bestreden; vruchteloos wel is waar, doch ik meen dat de uitkomst mijne bestrijding en mijne afwijzende stem in menig opzigt volkomen heeft geregtvaardigd; en, dat ik dit hier zegge: — mijne bestrijding steunde niet alleen, gelijk wel eens beweerd is, op financieele redenen.

Wanneer er sedert in deze Kamer pogingen zijn aangewend tot eene principieele verbetering, ik zeg *principieele*, — dan heb ik die pogingen ondersteund. Ik herinner aan de voorstellen van onze geachte medeleden de Savornin Lohman en Vermeulen, die beide wet zijn geworden (29 Junij 1881 en 17 October 1883.) Ik herinner u, Mijnheer de Voorzitter, aan het door u in de eerste plaats, met andere geachte medeleden, ingediende stel amendementen op de wet van 11 Julij 1884.

En nu meen ik, dat met zoodanige *principieele* verbetering behoort te worden voortgegaan door Regeering en Vertegenwoordiging.

Dit is het eerste beginsel waardoor ik mij zal laten leiden bij de beoordeeling van deze en de volgende amendementen; en daarbij ben ik tevens van meening dat in de tegenwoordige financieele gesteldheid des lands naar gepaste spaarzaamheid moet worden gestreefd.

Maar nu ontstaat de vraag: moet de vertegenwoordiging medegaan op den weg, die haar bij deze en bij de volgende amendementen wordt opengesteld? Het is op die vraag dat ik, wat mij betreft, het antwoord wensch te geven.

De geachte voorstellers hebben mij niet in de gelegenheid gesteld vooraf mijne bedenkingen aan hen kenbaar te maken. Daartoe bestond trouwens geen aanleiding. Men spreekt hier en buiten de Kamer altijd van de *regterzijde*; maar zoodanig partijverband bestaat, wat mij betreft, in geen ander opzigt dan het vrije oordeel over de voorkomende strijdvragen, onafhankelijk van dat van wien ook, hetzij regts hetzij links van den Voorzitter gezeteld.

Welnu, tegen deze amendementen op art. 83 en nog enkele andere zal ik mij niet verzetten, omdat zij er toe

strekken — *om verdere uitbreiding van de bestaande organisatiën te keer te gaan.*

Maar indien door de voorstellers aan hunne wijzigingen een ander karakter mogt worden toegekend, indien zij beoogen om door middel daarvan als een hefboom en niet langs den weg van eene principiëele herziening, *de wettelijk bestaande organisatiën te niet te doen*, — dan zal ik mij daarmede niet kunnen vereenigen.

Ik wil u, Mijne Heeren, de redenen daarvan in het algemeen verklaren.

Verbetering van den toestand kan alleen worden verkregen door eene regelmatige, doeltreffende herziening van de drie organieke wetten op het onderwijs. Dit althans strookt met het politiek beginsel, dat ik mijn levenlang en ook nu nog ben toegedaan en dat ik beschouw als het eenige ware en goede in 's lands belang.

Laat ik er dit bijvoegen. Ik wensch die herziening zoo zeer als iemand. Ik zou daarbij niet terugdeinzen voor zeer ingrijpende en zeer afdoende wettelijke maatregelen, meer afdoende en ingrijpende dan welligt zelfs door sommigen aan deze zijde zouden worden gewenscht; maatregelen niet enkel van financieelen aard, maar ook wel degelijk genomen met het oog op den bedreigden toestand onzer samenleving door de lage, boosaardige hartstogten die zich, helaas, meer en meer en ook in ons gezegend vaderland beginnen te ontwikkelen.

Ware het langs dien weg volstrekt onmogelijk om tot verbetering te geraken — des wel uitdrukkelijk neen! — dan zou ik niet opzien tegen eene herziening van art. 194 der Grondwet. Maar ik herhaal het thans: ik ben op dat punt geheel toegedaan de meening van een man, dien wij zoo noode hier missen, van onzen voormaligen ambtgenoot VAN NISPEN VAN SEVENAER in zijne bekende Nota over de Grondwetsherziening. Ik verlang dus eene meer billijke regeling van het onderwijs in alle zijne onderdeelen, eene regeling meer in aller belang dan thans bestaat.

En dit niet alleen met het oog op het onderwijs. Neen, er is daarbij een nog grooter belang betrokken: er moet

een einde komen aan den strijd, die reeds veel te lang, langer zelfs dan die rampzalige oorlog met Atjeh, ons arm vaderland teistert, die het in zijne rust en zijne dierbaarste belangen verstoort, die ons volksbestaan in het hart aantast, benadeelt en verwoest. Men beseffe dan toch eindelijk hoe verderfelijk deze partijstrijd voor het publiek leven hier te lande is geweest, waar sedert lang de verkiezingen door geen andere gedachte worden beheerscht — men noemde het een *Schibbóleth* — dan door dat eeuwige vraagstuk van het onderwijs 1). Ik behoef niet te wijzen op de noodlottige gevolgen daarvan voor zoovele andere, zeker niet minder gewigtige belangen der natie.

Deze amendementen met hunne volgers hebben hun oorsprong te danken aan eene maar al te bekrompene opvatting van dat zoogenaamde *Schibbóleth*, aan zeker natuurverschijnsel, dat men onlangs hier noemde: het *hypnotisme* waardoor alle intellectueele krachten worden geconcentreerd op één enkel punt.

Deze amendementen en hunne volgers kunnen daarom niet leiden tot eene goede uitkomst, dat is tot een billijk vergelijk. Om een duurzamen vrede, om een voldoend vergelijk te kunnen treffen moest men een gansch anderen weg opzoeken dan hier, voorzeker met goede bedoelingen, wordt ingeslagen.

---

1) RIGTEREN XII, 5 en 6. — Na mijn terugkeer in de Kamer in 1871 voor het kiesdistrict 's Gravenhage werd dit verschijnsel met zijne noodlottige gevolgen, bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting voor 1872, door mij op 13 November 1871, en sedert zeer dikwijls ter sprake gebragt, met verwijzing op het onmiskenbaar verval dat voor ons volk op bijna elk gebied daaruit stond te wachten. Bij soortgelijke gelegenheid verklaarde ook de heer KUIJPER, in de zitting van 7 December 1874, in vrij wat sterkere bewoordingen, dat „de onderwijsquaestie een diepe scheur door ons nationaal leven had getrokken en dat onze politiek was bedorven, doordien zij de spil was geworden waarop die politiek zich beweegt."

De heer KUIJPER drukte op dit punt de gedachte uit van BLUNTSCHLI over de *religieus-politieke* partijen in het algemeen: „*Die Religion gewinnt selten dabei, und die Politik wird immer dadurch verdorben.*"

Nogtans ware zoodanige vrede, zoodanig vergelijk alleszins mogelijk, juist op dit oogenblik, bij de tegenwoordige samenstelling der Kamer, nu de beide uiterste rigtingen in gelijken getale tegenover elkander staan.

Deze amendementen behooren daarentegen — om een beeld aan de krijgstactiek te ontleenen, tot wat men noemt den kleinen oorlog — *la petite guerre*; daarbij heeft men te denken aan het opligten van convooien van krijgsbehoeften voor den vijand bestemd; aan het voeren van kleine, onbeteekenende schermutselingen op enkele punten om hem af te matten en te harceleeren; aan het overvallen van den vijand uit bedekt opgestelde positiën en dergelijke meer.

Zoodanige kleine oorlog moest ten aanzien van dit onderwerp hier niet worden gevoerd; en daarom zijn deze amendementen in mijn oog meerendeels onaannemelijk, als volstrekt ongeschikt om een houdbaren toestand, een duurzamen vrede te scheppen.

Die vrede en dat vergelijk zijn alleen te verwerven door een loyaal treffen, waarbij men elkander met zijne beweringen flink onder de oogen ziet; een treffen in het open veld met ridderlijke wapenen. Daardoor alleen ware van beide kanten in het wederkeerig belang een uitkomst mogelijk.

Deze amendementen kunnen daartoe niet leiden; zij zouden integendeel de maar al te zeer bestaande verbittering der gemoederen nog vermeerderen; ja, in de hoogste mate doen stijgen en vereeuwigen.

Ten slotte nog ééne opmerking. Ik meen der Kamer de verzekering te mogen aanbieden ter dezer gelegenheid, dat onze natie voor een aanzienlijk gedeelte, deze evolutiën op politiek gebied moede is; dat zij die met leede oogen gadeslaat.

Men zoude zich ten eenenmale bedriegen, indien men meende dat het deel des volks, waarop ik het oog heb, behagen schept in den partijstrijd gelijk die thans hier gevoerd wordt. Dat deel der natie wenscht vuriglijk, verlangt nadrukkelijk dat daaraan een einde worde gemaakt; dat de parlementaire krijgsbenden in deze Kamer hunne zwaarden zullen opsteken, dat zij die voor sikkelen mogen verwisselen en de hand aan den ploeg zullen slaan; om niet verder in

ook, niet langs den weg eener begrooting van uitgaven afbreken; maar dit behoort alleen plaats te vinden langs den regelmatigen weg van eene regeling bij wet of wettelijke verordening.

Matigde de Tweede Kamer zich de bevoegdheid daartoe aan — waar bleven dan de constitutioneele regten zoo van de Eerste Kamer als van den Koning, die toch mede stem hebben in het kapittel, om de bestaande Staatsinrigtingen te helpen regelen?

De Eerste Kamer der Staten-Generaal heeft niet het regt van amendement; zij kan alzoo de begrootingsposten niet herstellen in hunne vroegere gedaante. De Koning evenmin. Intusschen wordt volgens artikel 104 der Grondwet, de Wetgevende Magt *gezamenlijk* door den Koning en de Staten-Generaal uitgeoefend. Er zou dus voor die beide factoren in de *Trias politica* niets anders overschieten dan òf het hoofd te bukken, óf de geheele begrooting te verwerpen; doch dit uiterst middel bewijst voldoende dat er in zoodanig geval metterdaad eene verkrachting van regt ten hunnen aanzien zou plaats hebben.

Hoogst opmerkelijk mag genoemd worden dat hetzelfde vraagstuk van parlementair Staatsregt, op 20 en 21 Maart 1885, in den Franschen Senaat breedvoerig werd behandeld. Daar had de Kamer van Afgevaardigden op de begrooting kredieten geschrapt, die gedeeltelijk waren van facultatieven aard, gedeeltelijk steunden op bestaande wetten. De commissie van rapporteurs van den Senaat stelde voor om zulks te homologeeren, waartegen verschillende Senatoren der minderheid, o. a. de heeren JULES SIMON en BUFFET zich verzetten. Vooral de rede van den laatstgenoemde was merkwaardig ter verdediging van het beginsel: „*qu'on n'abroge pas de loi par voie budgétaire, et à plus forte raison, par la volonté d'une seule Chambre.*" Verg. LE MONITEUR UNIVERSEL, *supplément au n°.* 81. 23 *Mars* 1885. SÉNAT (*Session de* 1885 *Tome* V 233—235.)

De heer DIETZ schreef teregt: „*Il n'y a qu'une solution juste: c'est celle qui fait du budget le moyen d'assurer l'exécution des lois, et non le moyen de les démolir*" Hij noemde hetgeen in Frankrijk werd voorgesteld en dat nog van niet zoo ver strekkende gevolgen was als het ten onzent beoogde: „*des théories qui renversent toutes les règles du droit parlementaire, et qui, une fois admises en principe, une fois consacrées par un premier acte de faiblesse, permettront désormais à chacune des deux Chambres d'imposer à l'autre ses plus folles et ses plus violentes fantaisies.*" Journal des Débats. (19 Maart 1885.)

In de Fransche Republiek is het vraagstuk nog minder scherp geteekend dan bij ons, omdat daar de Senaat ook is gewapend met het regt van Amendement, hetwelk onze Eerste Kamer niet bezit. Een Koningschap bestaat daar niet, om ook zijn regt te zien miskennen.

IV.

12 Maart 1885.

De Kamer zal het niet euvel duiden als ik een volkomen stilzwijgen in acht neem omtrent de tegen mij uitgesproken *philippica*. Alles wat die spreker (de heer DE SAVORNIN LOHMAN) daar zoo even heeft uiteengezet was ten eenen male buiten de orde. Ik wensch daarover ook geen verwijt te rigten tot den Voorzitter dezer Vergadering.

De geachte afgevaardigde uit Boxmeer heeft almede mijn persoon hier ten tooneele willen brengen door de opmerking bij den aanhef van zijn betoog, dat zijn toestand en die zijner medestanders wanhopig was geworden.

De Senaat heeft echter het hoofd gebogen en daarmede een nieuwen stap gedaan om het Staatsgebouw te verzwakken.

Ten slotte zij nog opgemerkt dat ten onregte tot mij in dit opzigt een verwijt is gerigt ontleend aan hetgeen is voorgekomen in de Vergadering van 15 December 1880, toen ik heb verklaard te zullen stemmen tegen artikel 133 van de begrooting van Binnenlandsche Zaken, luidende: „*Vergoeding door het Rijk aan de Gemeenten voor de kosten van haar lager onderwijs*, *ten gevolge van art.* 45 *der wet van* 17 *Augustus* 1878 (*Stbl. no.* 127) *f* 3.000.000. (Zie *de Tijd* van 13 Nov. 1885.)

Wat ik destijds daarover heb gezegd, wordt gevonden in het deel mijner redevoeringen over 1882—83, bl. 164 en 165.

Dit krediet werd op de Begrooting van 1881 gebragt, om eerst met dat jaar in werking te treden. Met de uitkeering van de 30 percent, toen voor het eerst onder de Rijksuitgaven aan de Vertegenwoordiging voorgelegd, werd, gelijk ik destijds verklaarde: „*naar mijne innige overtuiging*, *het Vaderland in zijn verderf gestort*." De uitkomst heeft mijn voorgevoel bevestigd; voor 1884 moest tot een bedrag van f 5.500.000 worden toegestaan. Tegenover den hoogleeraar BUIJS heb ik reeds ter aangehaalde plaatse, deze mijne handelwijze verdedigd. De wet van 17 Augustus 1878 was op dit punt nog niet gekomen tot uitvoering; maar zelfs indien dit niet het geval ware geweest, dan nog beschouw ik het voorgevallene met het *votum* van 15 December 1880, als een uiterst middel van noodweer in het nationaal belang, hetwelk door de gevolgen voldoende is geregtvaardigd en waarvoor het Duitsche regtsspreekwoord zou mogen worden ingeroepen: „*Noth hat kein Gebot*."

Wanhopig: — omdat zij nu geheel weerloos waren daar het lot van hetgeen zij verlangden geheel afhing van — *één man*; en die ééne man ging te rade bij dezen Minister. Ziet daar de *desperate* toestand van den geachten spreker. Ik wil hem echter doen opmerken dat zijne gezegden niet geheel juist waren, indien hij slechts gelieft na te gaan den afloop van de twee amendementen op art. 83 en van twee andere op art. 111. Ik ben daarbij althans niet te rade gegaan met den heer Minister; maar ik heb die wijzigingen aangenomen, meer bepaald die op art. 111, omdat het onderwijs dat op de hoogere burgerscholen aan meisjes gegeven wordt, mijns inziens, behoort te worden bekostigd door de ouders dier leerlingen zelve. De gemeenten kunnen doen wat zij willen; maar het is, in mijn oog, niet wenschelijk, zoo maar hier en daar in den lande subsidiën uit te deelen voor enkele scholen die, ik zeg het nog eens, in de eerste plaats moeten worden bekostigd door de belanghebbenden in dien stand onzer burgerij.

Nu kom ik tot dit amendement. Er zullen thans kreten van genoegen kunnen opgaan uit de gelederen van de regterzijde. Ik zal ditmaal de linkerzijde teleurstellen, daar ik mij vóór dit amendement zal verklaren, niettegenstaande het welsprekend betoog van den geachten afgevaardigde uit Brielle.

Vooreerst hebben wij hier niets te maken met eenige wettelijke regeling of eenig Koninklijk besluit; het geldt ditmaal eene private onderneming. Er is opgerigt een zedelijk lichaam, dat regtspersoonlijkheid heeft verkregen, dat vaste panden heeft aangekocht en dat eene geldleening is gaan sluiten met een doel, hetwelk ik alleszins toejuich. Maar nu wil die onderneming de kracht gaan zoeken voor wat zij op touw heeft gezet in een lands-subsidie. Ik neem aan dat de zaak goed is, maar dan moet men die ook volbrengen met eigene middelen en niet gaan leunen op die van den Staat.

Daarom acht ik het pligtmatig voor de Volksvertegenwoordiging, bij de tegenwoordige financieele gesteldheid des lands, om dergelijke onderneming niet ten deele over te nemen, maar zich die uit eigen kracht te laten ontwikkelen.

Hierbij ben ik voorzeker niet te rade gegaan met mijn geachten vriend, den heer Minister van Binnenlandsche Zaken; maar ik heb mijne eigene meening uitgesproken.

En zoodanige gedragslijn denk ik te blijven volgen.

Nooit en door niemand zal ik mij laten afbrengen van de beginselen, die ik ben toegedaan; ik zal blijven wat ik altijd ben geweest — *in de behoudende rigting;* ik zal nimmer medegaan met hen, die op slinksche wijze het bestaande trachten omver te halen, ten einde hunne oogmerken te bereiken; die zulks beproeven zonder den regten weg te bewandelen!

Waar terwijl men de krachten in zichzelven volkomen mist, hetzij om plaats te nemen aan die tafel, hetzij zelfs tot eenig ander initiatief, daar ontzeg ik aan wien ook, het regt mij voor te werpen dat ik ontrouw zou zijn geworden aan beginselen die ik mijn leven lang heb betracht en voorgestaan en die ik zoolang ik leef zal blijven verdedigen!

VERGADERING VAN 13 MAART 1885.

De Voorzitter: Ik heb de eer mede te deelen, dat door mij, na de hervatting van de vergadering, een voorstel tot regeling van werkzaamheden zal worden gedaan.

Voorts dat is ingekomen een brief van den heer WINTGENS, waarbij hij kennis geeft, dat hij zijn ontslag neemt als lid dezer Kamer.

De brief, luidende:

'sGravenhage, 13 Maart 1885.

„Mijnheer de Voorzitter!

„Naar aanleiding van de jongste beraadslaging bij het Vde hoofdstuk der Staatsbegrooting, vind ik mij genoopt mijn mandaat als lid der Volksvertegenwoordiging neder te leggen.

„Ik heb de eer U Hoogedelgestrenge daarvan kennis te geven, met verzoek dit mijn besluit aan de Kamer te willen mededeelen.

„Daarbij heb ik de eer aan U, Mijnheer de Voorzitter, en de leden der Kamer de betuiging mijner hoogachting aan te bieden.

WINTGENS.

Aan den Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

wordt voor kennisgeving aangenomen, terwijl van het nemen van ontslag mededeeling zal geschieden aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst.
